

Boty pro první dámu

Silvie Lečínková

V březnu 1968 byl prezidentem Československa dost nečekaně zvolen Ludvík Svoboda. Na Hrad jej doprovodila jeho žena Irena.

Irena Svobodová, rozená Stratilová (1901–1980), se po letech, jež se nesla ve znamení dělnických prezidentů a jejich manželek, stala první dámou, která si toto přízvisko skutečně zasloužila. Život plný nečekaných a často tragických zvratů ji naučil skromnosti a šetrnosti, a soužití s vojákem zase praktičnosti a pořádkumilovnosti. Všechny tyto vlastnosti s sebou přinesla i na nové působiště. Na rozdíl od svých předchůdkyň Marty Gottwaldové, Marie Zápotocké a Boženy Novotné ctíla Pražský hrad jako národní kulturně-historickou památku a nepovažovala jej jen za sídlo prezidenta. Prosadila zbourání plotů mezi Belvederem a Královskou zahradou a nechala v původním stylu obnovit prostory dříve obývané T. G. Masarykem. Jako zapálená zahradnice se zajímala o hradní zahrady a skleníky a zasadila se o to, aby se jejich produkty prezentovaly na výstavách a prodávaly v okolí. Vždycky jí ale byla nejbližší především sociální témata – ať to byly SOS vesničky, domovy důchodců či Český červený kříž, vždy zůstávala spíš v pozadí, ale s živým a opravdovým zájmem.

Z pochopitelných důvodů Irena Svobodová nemohla plnit funkci módní ikony, jakou byla mezi prvními dámami světa např. o pár let dříve v USA Jacqueline Kennedy. V roce 1968 bylo manželce Ludvíka Svobody 67 let a hlavním rysem jejího šatníku byla praktičnost a nevíravost až usedlost, u bot pak především pohodlí. Nové postavení ale přinášelo situace, které vyžadovaly také reprezentativnější modely, ať už to byla setkání s manželkami diplomatů, které první dáma pořádala, nebo jiné společenské povinnosti. Kromě toho prezident v druhé polovině března 1970 odletěl „... do Japonska na světovou výstavu Expo 70 na den otevření československého pavilónu. Při té příležitosti se uskutečnilo jeho setkání s japonským císařem. On i s manželkou byli hosty císaře a císařovny.“¹

Zlaté společenské sandály, jež se dodnes dochovaly po Ireně Svobodové, byly vyrobeny podnikem Snaha Brno. Foto Lečková S., 2014.

Irena Svobodová s dcerou Zoe Klusákovou-Svobodovou v roce 1969. Foto (c) ČTK/ Hampl Alexandr, 2015. |

Tyto okolnosti kladly samozřejmě zvýšené nároky také na obutí první dámy. Volba padla na tehdejší národní podnik Svit v Gottwaldově, největšího výrobce obuvi v Československu. Jak potvrdila Zoe Klusáková-Svobodová, dcera Ireny Svobodové: „*Maminka ráda nosila výrobky domácího původu a československý oděvní a obuvnický průmysl byl tehdy na vysoké úrovni*“. Svou roli v této volbě možná sehrál i fakt, že ing. Trojan, přítel Ludvíka Svobody, dříve pracoval u firmy Baťa a že v roce 1945 jako tehdejší ředitel továrny v Baťovanech Svobodovi jeden pár bot věnoval.²

Do Gottwaldova/Zlína tedy z Prahy dorazil požadavek na zhotovení obutí pro první dámu republiky a národní podnik Svit touto prestižní zakázkou pověřil zkušeného návrháře Jaroslava Valtra (nar. 1932).

Jaroslav Valtr nastoupil v r. 1946 po základní škole do Baťovy školy práce, kde se tři roky učil vyrábět ručně šitou obuv. Školu ukončil obhajobou své učňovské práce, ručně šitých polobotek, tzv. maďarek. Protože v té době potřebovala tehdy už svitovská modelárna takzvaně „omladit kádr“ – stávající zaměstnanci byli většinou ve věku 50 až 60 let –, byli někteří absolventi s dobrými výsledky vybráni a přiřazeni právě tam.

Začátky zřejmě nebyly lehké. „*Staří baťovští modeláři nám nechtěli říct, jak se co dělá, nic nevysvětlili, neporadili, co s tím, když to nepasovalo, každý si šetřil to svoje umění*.“ Po návratu Jaroslava Valtra z vojny (1954) se dokonce zdálo, že nadešel úplný konec tohoto oddělení: „*Tehdy byly nápady jako ,Na co modelárna? Nebude zapotřebí! Pro ženské se budou dělat jenom dva páry bot – jeden do práce, druhý na neděli. A pro chlapy jenom jedny boty, a hotovo!!’ Jenže zapomněli, že manželky těch pohlavárů nechtěly chodit jenom v jedněch botách*.“ Podobné budovatelské úvahy ukončila až přímá intervence z Ministerstva průmyslu, které rozhodlo o výrobě kolekcí tzv. luxusní obuvi.

Když počátkem 60. let došlo k rozdělení tehdejší modelárny, přešel Jaroslav Valtr do nově vytvořeného návrhového oddělení, kde se brzy vypracoval na uznávaného návrháře dámské i pánské obuvi.³ Mezi tisícovkami modelů, které v průběhu několika desetiletí pro n. p. Svit vytvořil, měly ale boty pro první dámu Československa pochopitelně zvlášť významné místo.

Úkol mu byl tehdy přidělen příkazem vedoucího před pravidelnou cestou na Ústav bytové a oděvní kultury⁴ v Praze: „*Když tam jedeš... víš co? Přejde tam za tebou jedna paní, ty s ní půjdeš na Hrad a uděláš paní prezidentové boty*.“ Jaroslav Valtr jako zkušený obuvník věděl, že tak jednoduché to nebude: „*Já s sebou musím vzít plantograf, udělat jí obrys, otisk, změřit nohu a udělat jí kopyto... to není jenom říct ,udělej jí boty’!*“

Nicméně schůzka v Praze proběhla podle plánu a zlínský návrhář byl posléze uveden do Pražského hradu k setkání s první dámou. Schodiště v přijímacím pokoji zdobily květináče s citroníky a pomerančovíky, obsypanými plody, jako důkaz toho, že Irena Svobodová byla na tyto výpěstky hradních skleníků opravdu pyšná.⁵

V okamžiku, kdy první dáma vstoupila do místnosti, byl její host natolik vyvedený z míry, že šlape po luxusních kobercích v zablácených botách, že zapomněl pozdravit jako první – což si přesně vybavil ještě téměř o půl století později, stejně jako průběh celé návštěvy.

„*Nejdřív se ptala na lidi. To bylo nějak po okupaci⁶, tak co prý na to říkají. Tak po-*

vídám, že lidi jsou pěkně naštvaní a nadávají... Pak začla řeč, a že má problémy s obouváním; víte, ty delegace... furt být vyřešákováná, tak já bych potřebovala jedny černé lodičky, hladké, na tak asi pěticentimetrovém podpatku, a druhé na tom samém podpatku s nějakou mašličkou, (jedny boty kotníčkové) a jedny boty speciální zlaté, to když přijede nějaká zahraniční delegace a mám dlouhou róbu, abych vypadala..."

Tak jsem nejdřív dělal otisk, rydlem jsem tu nohu obkreslil, změřil délku, bříško, patu, nárt... a výšku na kotníčkovou."

Závěr celého setkání znovu potvrzuje, že v literatuře často zmiňovaná skromnost Ireny Svobodové nebyla jen planými slovy.⁷ Jaroslav Valtr rozloučení popsal takto: „Paní nakonec povídá ,pane Valtr, prosím vás, pošlete mi to na dobírku! Posledně tu byla paní s kabelkou, zas mi to poslali zadarmo! Já nejsem tak chudá, abych si nemohla zaplatit boty!´ Říkám: ,Budte bez starosti, já to zařídím...´ Byla to moc příjemná paní. Moc příjemná."

Zhotovení požadovaných párů v Gottwaldově/Zlíně proběhlo přesně podle zadání. Nejluxusnější pár celé řady se navíc vyznačoval netradičním materiálem. Zlaté střevíčky první dámy se zhotovily z králíčí usně činěné přírodními třísly. Useň prošla před úpravou zlacením ještě fází penetrace, která měla zajistit dobrou přilnavost svrchní vrstvy a měla zabránit jejímu popraskání způsobenému nošením. Zlatou barvu zajišťovalo skutečné plátkové zlato, jež bylo použito na všechny dílce svršku i na potahovaný podpatek. S výsledkem práce na tomto unikátním páru byl spokojen i sám autor: „Samotnému se mi líbily, takové propletené byly, s plnou patou i špičkou, ... mně bylo skoro líto jí je poslat! Ani vyfocené nikde nejsou... a šablony jsem vyhodil."

Při balení hotových párů v továrně samozřejmě nastala sháška, jak boty první dámě doručit. Jaroslav Valtr dodržel slovo, které Ireně Svobodové dal: „Co s tím? Pošli to na prodejnu v Praze, a ti ať to pošlou na dobírku – pozor, na dobírku! – paní prezidentové. To mi připomínala, ještě když jsem od ní odcházel." Jeho snaha se ale u nadřízených nesešla s pochopením: „... za chvíli bylo – ,Valtr, telefon!´ A prý, jak si to dovoluju, poslat první dámě republiky boty na dobírku?! Náměstek. Tak já: ,Jak bych si to mohl dovolit... paní prezidentová si výslovně přála, aby to bylo na dobírku´. ,Žádné na dobírku! To bude dar tady od nás!´" A tak byly boty ze Zlína doručeny přesně tak, jak si to Irena Svobodová nepřála.

V pozůstalosti Ireny Svobodové se dodnes nacházejí tři páry bot. První – světle šedé brokátové lodičky z produkce Módních závodů Praha, druhé – společenské sandály na podpatku z černé lakované usně, zřejmě italské, a nakonec pár zlatých společenských sandálů, které první dáma nosívala na zvlášť významné akce, většinou k šatům ze světle béžové vamberecké krajky, doplněné kabelkou pošítou jabloněkými perličkami.⁸

Bohužel, špatně čitelné logo výrobce „Snaha Brno“ na vnitřní stélce jasně dokazuje, že ani tyto krásné boty nejsou těmi, které byly před téměř půl stoletím zhotoveny ve Zlíně. Ty zřejmě zůstanou i nadále zahaleny tajemstvím, protože dokonce ani jejich autor si je dnes už přesně nevybavuje: „Víte, kdo si to má pamatovat? Těch bot byly tisíce..."

Poznámky:

- ¹ Klusáková-Svobodová Z. 2005, *O tom, co bylo*; s. 202. Mladá fronta, Praha.
- ² N. p. Svět Gottwaldov v září 1970 věnoval prezidentovi republiky pár obuvi otevírající druhou miliardu párů, vyrobených v továrně od roku 1945 (Tep 70, č. 64, 1970, s. 1).
- ³ Jaroslav Valtr byl mj. i jedním z návrhářů, kteří obouvali hostesky světové výstavy EXPO v Ósace v r. 1970. Velkoobchod obuvi tehdy vybral z nabídnuté kolekce 2 vzory dámských bot v červeno-modro-bílé kombinaci na doplnění stejnokrojů. 100 párů vyrobila dílna 1660 vedoucího M. Čepely (Tep 70, 1970, s. 3).
- ⁴ Ústav bytové a oděvní kultury (ÚBOK): instituce se sídlem Na příkopech 25-27 v Praze; od roku 1959 (resp. 1949 pod názvem Textilní tvorba) dbala o technickou a uměleckou kvalitu výrobků textilního, oděvního, obuvnického, kožedělného, nábytkářského, sklářského a keramického průmyslu. Organizačně zajišťoval účast ČSSR na domácích a světových výstavách.
- ⁵ Irena ráda navštěvovala skleníky na Hradě, radost měla třeba ze sklizně citrónů... „Hned ji napadlo, že by se mohl osázet celý skleník citróny, když tu tak dobře rostou...“ vzpomínal zahradník Tomáš Pavlíček. Kosatík P.: *Manželky prezidentů: deset žen z Hradu*. Praha, Mladá fronta 2009, s. 273-274.
- ⁶ Myšlenka okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy v r. 1968.
- ⁷ Maminka... dbala na to, aby náklady (prezidentské domácnosti) byly důsledně hrazeny z osobního platu prezidenta. Klusáková-Svobodová Z.: *O tom, co bylo*. Praha, Mladá fronta 2005. s. 205.
- ⁸ Celý komplet byl vystaven na výstavě „První dámy... osud, poslání, úděl“ pořádané Středočeským muzeem v Roztokách v r. 2012.